

Pārtikas izšķērdēšanas problēma pārtikas nodrošinājuma kontekstā

Food Waste Problem in the Context of Food Security

Tatjana Tokareva, Aija Eglīte
Latvijas Lauksaimniecības universitātē

Abstract. When it comes to researching food waste at household level through theories of economics as a field of science, more emphasis is drawn to actual wastage amounts and what an impact such a food wasting behavior can leave on the household budget and on local and world's environment. But to determine how food wasting at household level affects agrarian sector, it is important to research food wasting through the context of food security. Currently in the world food is already produced enough to feed the whole world's population, but globally there are a lot of people whose income are insufficient to buy or grow enough food to survive, in the meantime a lot of food products get simply wasted. The main goal of this article is to research the factors that are closely connected with food availability that influence food wasting on household level. The main results show that food prices, lack of infrastructure and government support of the food producers, normative regulation regardless food donation and unsuitable packaging are the main reasons why globally food gets wasted on household level.

Key words: price, packaging, food availability, food wasting.

Ievads

Ekonomikas teorijas vairāk apskata pārtikas izšķērdēšanas problēmu mājsaimniecības līmenī jau kā rezultātu un to ietekmi uz finansiālo stāvokli un vides piesārņojumu, bet, lai saprastu, kādu ietekmi uz lauksaimniecības sektoru atstāj pārtikas izšķērdēšana, ir nepieciešams izpētīt situāciju pārtikas nodrošinājuma aspektā.

Materiāli un metodes

Pētījuma objekts – pārtikas izšķērdēšana pārtikas nodrošinājuma kontekstā. Izmantotas vispārzinātniskās pētījumu metodes. Ar šo pētījumu autore vēlējas izziņāt, kādi faktori, kas saistīti ar pārtikas nodrošinājumu, pasaulē ietekmē pārtikas izšķērdēšanu mājsaimniecības līmenī.

Rezultāti un diskusija

Attīstītas valstīs bieži vien arī ražo pārtikas produktus ar mazākiem izdevumiem uz vienu kg vai L, to panākot ar attīstītas infrastruktūras pieejamību, ar jaunākām tehnoloģijām pārtikas audzēšanā, savākšanā, uzglabāšanā un sadalē, kā arī ar pieejamiem subsīdijas maksājumiem. Panākot

mazākas izmaksas un ražojot pietiekami daudz pārtikas, pāri palikusi pārtika tiek eksportēta, tai skaitā uz attīstības valstīm, no vienas puses, nodrošinot šīs valstis ar pārtiku, bet, no otras puses, kropļojot vietējo tirgu, jo vietējie ražotāji, nespējīgi konkurēt ar zemajām ievestās pārtikas produkcijas cenām, ir spiesti pārtraukt ražošanu (The food value ..., 2013).

Pārtikas vērtība, ko eksportē un importē valstis, krasi atšķiras pa reģioniem. Eiropā kopumā eksportē un importē pārtiku pēc vērtības līdzīgā apjomā. Amerikas reģions, līdzīgi kā Okeānijas reģions, pēc pārtikas vērtības daudz vairāk eksportē, nekā importē, savukārt Āzijas reģiona valstis daudz vairāk importē, kas tieši ir saistīts ar valstu ģeogrāfisko atrašanās vietu un to, ka valstīs nav pietiekami resursu – zemes, lai apmierinātu pieaugušo pieprasījumu pēc pārtikas. Līdzīgi kā Āzijas reģionā, arī Āfrikas reģiona valstis importē pēc vērtības daudz vairāk pārtikas nekā eksportē, bet pie šādas tendences rezultātiem var pieskaitīt ne tikai ģeogrāfiskās īpatnības, bet arī infrastruktūras nesakārtotību un politisko nestabilitāti šajā reģionā. Kopumā pasaulē pārtikas produkcijas eksports strauji pieaug. Ja pieaugums no 1990. līdz 2000. gadam veidoja 128%, tad, salīdzinot 2000. un 2014. gadu, šis pieaugums jau bija 342%. Arī importētās pārtikas apjoms pēc importētās pārtikas vērtības ir tikpat strauji pieaudzis. Jānorāda, ka šajos gados strauji pieauga arī iedzīvotāju skaits. Ja 1990. gadā pasaulē dzīvoja 5.3 miljrd. cilvēku, tad 2000. gadā – 6.1 miljrd. (115% pieaugums salīdzinājuma ar 1990. gadu), savukārt 2014. gadā – jau 7.2 miljrd. cilvēku (118% pieaugums, salīdzinājumā ar 2000. gadu) (World Population ..., 2015). Mainījās arī cilvēku ēšanas ieradumi. Kā norāda Pasaules Tirdzniecības organizācija – no 1984. gada dubultojās aptaukošanās rādītāji, kas norāda uz to, ka kļuva divreiz vairāk to cilvēku, kuru ķermeņa masas indekss pārsniedz 30 (BMI classification, 2016), un 2014. gadā 1.9 miljrd. pieaugušajiem bija liekais svars (ķermeņa masas indekss 25–29.99), tai skaitā 600 milj. cilvēku viņu svars norādīja jau uz aptaukošanas (Obesity and overweight, 2016). Kopš deviņdesmitajiem gadiem ir arī krasi mainījušās pārtikas produktu cenas.

Kā norāda Apvienoto Nāciju Pārtikas un lauksaimniecības organizācija, jau pašlaik tiek saražots tik daudz pārtikas, lai varētu pabarot visus pasaules iedzīvotājus. Kopumā pārtikas produktu pieejamība ir palielinājusies. Ja 1960. gadā pārtikas pieejamība uz vienu iedzīvotāju bija 2597 kcal, tad 2014. gadā šis rādītājs jau bija 2903 kcal uz vienu iedzīvotāju. Attīstības valstīs šis rādītājs minētajos gados mainījās no 1850 kcal līdz 2640 kcal uz vienu iedzīvotāju. Saražotās pārtikas pieaugums apvienojumā ar uzlabotu piekļuvi pārtikai palīdzēja procentuāli samazināt hroniski nepietiekami paēdušo cilvēku skaitu attīstības valstīs no 34% 1970. gadu vidū līdz 15% trīs gadu desmitus vēlāk (Statistical Pocketbook, 2015). Tomēr galvenā problēma nav tā, vai tiek saražots pietiekami daudz pārtikas, bet gan tā, ka visā pasaulē ir daudz cilvēku, kuru ienākumi nav pietiekami, lai iegādātos vai izaudzētu pietiekami daudz pārtikas.

Vēsturiski pārtika tika ražota vietējos apstākļos, un tās piedāvājumu ietekmēja tādi faktori kā laika apstākļi, augsnes auglība, kukaiņu invāzijas utt. Mainoties laikiem, mainījās arī pārtikas piegādes ķēde – visdažādākie pārtikas produkti kļuva pieejami visā pasaulē, kas tieši ir saistīts arī ar jaunām pārtikas uzglabāšanas tehnoloģijām. Bet daudz straujāk sāka mainīties arī pārtikas produktu cenas. Cenu pieaugumu ietekmē pieaugošais pieprasījums pēc pārtikas, kuru savukārt ietekmē gan iedzīvotāju skaita pieaugums, gan attīstīto valstu iedzīvotāju labklājības līmeņa palielinājums. Pārtikas produktu cenu pieaugumu ietekmē arī piedāvātās pārtikas apjomu samazinājums, nemainoties pieprasījumam pēc konkrētiem produktiem (Bazgā, 2015). Apjomu samazinājums var būt gan apzināts, samazinot noteiktas produkcijas ražošanu, gan to var ietekmēt dabas apstākļi, kas neļauj saražot pietiekamu produkcijas apjomu. Pārtikas cenu samazinājumu ietekmē ekonomiskās nestabilitātes laikā samazinājums pēc konkrētas pārtikas, kad patērētāji nevar atļauties pirkt iecienīto produkciju. Lai realizētu saražoto, pārdevēji ir spiesti samazināt cenas. Pārtikas cenas var ietekmēt arī valstu un politisko un ekonomisko savienību risinājumi, piemēram, samazinot kādas pārtikas produkcijas ražošanas subsīdēšanu, paaugstinot nodokļus un nodevas (gāzei, naftas produktiem utt.), regulējot herbicīdu, pesticīdu utt. lietošanu, kas var tieši ietekmēt ražas lielumu, kā arī citi pasākumi. Pārtikas produkcijas cenas ir viens no būtiskiem faktoriem, kas ietekmē patērētāju izvēli par labu vienai vai otrai precei, tādējādi netieši ietekmējot arī izšķērdētas pārtikas apjomus, jo, vērtējot pārtikas preces tikai pēc cenas, var iegādāties pārtiku, kas neatbilst patērētāju garšas īpatnībām, var būt neatbilstošā iepakojumā, kas var ietekmēt pārtikas uzglabāšanu un turpmāko lietošanu.

Pēdējo 100 gadu laikā ir arī strauji mainīties pārtikas produktu iepakojuma veids, palīdzot gan uzglabāt pārtiku ilgāk, gan paildzinot pārtikas svaigumu un derīgumu patēriņam, gan padarot produkciju pievilcīgāku, gan atvieglot patēriņu, gan, ar tā saukto “gudro” etiķešu palīdzību, informējot patērētāju par pārtikas produktu svaiguma pakāpi, tādējādi palīdzot samazināt izšķērdētas pārtikas apjomus.

Secinājumi

1. Jau pašlaik tiek saražots tik daudz pārtikas, lai varētu pabarot visus pasaules iedzīvotājus, bet daļa no šīs produkcijas tiek izšķērdēta, jo visā pasaulē ir daudz cilvēku, kuru ienākumi nav pietiekami, lai iegādātos šo pārtiku. Risinājumi: (1) Valstu valdībām ir jāsakārto normatīvais regulējums, lai pārtikas produktu ražotāji, tirgotāji un valstiskās/nevalstiskās organizācijas varētu ziedot pārtiku gan saņemot nodokļu atlaides, gan pasargājot ziedotājus no tiesas procesiem, ja kādam no ziedotās pārtikas parādīsies alergiskās vai kādas citas reakcijas. (2) Valdībām jāattīsta vietējā pārtikas ražošana, atbalstot nelielās zemnieku saimniecības, mudinot cilvēkus ražot pārtiku pašu patēriņam, stimulējot finanšu sektoru, nodrošināt vietējos

- pārtikas ražotājus ar pieejamiem kredītiem, kā arī jāattīsta infrastruktūra, lai pārtikas produktus būtu vieglāk izplatīt, tādējādi samazinot pārtikas cenas.
2. Pārtikas produkcijas cenas ir viens no būtiskiem faktoriem, kas ietekmē patērētāju izvēli par labu vienai vai otrai precei, kas potenciāli var novest pie pārtikas izšķērdēšanas, jo, mēģinot iekonomēt un pērkot lētāku preci, patērētāji ne vienmēr ir spējīgi iegādāto pārtiku pilnībā patērēt, jo pārtika var ātrāk bojāties tās īpašību dēļ, vai tāpēc, ka pārtikai ir nepiemērots iepakojums, vai tāpēc, ka tika iegādāts lielāks apjoms pārtikas naudas ekonomijas nolūkos. Pārreķinot izdevumus uz vienu kg vai L, patērētājs cer, ka nauda tiks iekonomēta, bet daļa produkcijas beigās tiek izšķērdēta, jo pārtiku nav iespējams patērēt pilnībā, kamēr tā ir derīga uzturam. Risinājums: vietējām valdībām mudināt ražotājus noteikt vienādās cenas par kg vai L produkcijas, neskatoties uz to, cik liels apjoms tiek iepirkts.
 3. Pēdējo 100 gadu laikā ir strauji mainījies pārtikas produktu iepakojuma veids, palīdzot samazināt izšķērdētās pārtikas apjomus, jo pārtikas produkti var gan ilgāk uzglabāties, gan vizuāli patērētājiem ir vieglāk identificēt pārtikas svaiguma pakāpi.
 4. Dažādām valstiskām un nevalstiskām organizācijām informēt pārtikas ražotājus par jaunākiem atklājumiem pārtikas uzglabāšanai.
 5. Valstu valdības var izvērtēt iespēju piedāvāt nodokļu atvieglojumus tiem pārtikas produktu ražotājiem, kas izmanto “gudrās” etiķetes.

Literatūra

1. Bazgā, B. (2015) Food Security Component of Sustainable Development – Prospects and Challenges in the Next Decade. *Procedia Economics and Finance*, 32, pp. 1075–1082.
2. BMI classification (2016). World Health Organization: http://apps.who.int/bmi/index.jsp?introPage=intro_3.html – Resurss aprakstīts 2016. gada 15. septembrī.
3. *Obesity and overweight* (2016). World Health Organization: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/> – Resurss aprakstīts 2016. gada 8. septembrī.
4. *Statistical Pocketbook 2015: World food and agriculture* (2015). Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 236 p.
5. *The food value chain: a challenge for the next century* (2013). Deloitte. The Creative Studio at Deloitte, London, 24 p.
6. *World Population Prospects: The 2015 Revision. Total population (both sexes combined) by major area, region and country, annually for 1950-2100 (thousands) estimates, 1950–2015* (2015). United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 66 p.